

Positive Psychology Research

Positive Psychology Research

E-ISSN: 2476-3705

Vol. 10, Issue 3, No.39, Autumn 2024, P:73-92

Received: 22/05/2024 Accepted: 18/12/2024

Research Article

Defining Wisdom from the Perspective of Middle-aged People with Life Adversity: A Phenomenological Study

Zahra Delavari: Department of Psychology, Yazd University, Yazd, Iran.

delavari.zahra425@gmail.com

Samane Asadi : Associate Professor, Department of Psychology and Educational Sciences, Yazd University, Yazd, Iran.

s.asadi@yazd.ac.ir

Hassan Zareei Mahmood Abadi: Associate Professor, Department of Psychology and Educational Sciences, Yazd University, Yazd, Iran.

h.zareei@yazd.ac.ir

Judith Gluck: Full Professor, Department of Psychology, University of Klagenfurt, Klagenfurt, Austria

judith.glueck@aau.at

Abstract

The purpose of this research was to explore the meaning of wisdom from the perspectives of middle-aged men and women, particularly in relation to the adversities they have faced in their lives. To this end, a qualitative research methodology and a phenomenological design were employed. The research population included all middle-aged men and women in Isfahan, Iran who experienced one or more adversities during their lives. The participants were selected using purposeful snowball sampling and semi-structured interviews were conducted until data saturation was reached, resulting in the participation of 13 individuals. After analyzing the data, 60 concepts, 10 subcategories, and 4 main categories (rationality, sense of satisfaction, humility, and knowledge about oneself, God, and the world) were identified. The results indicated that wisdom was a broad concept with various meanings and definitions. Furthermore, the role of adversity in developing the characteristic of wisdom was significant, and each individual could understand this concept based on their unique experiences throughout life.

Keywords: Wisdom, Middle age, Hard Experiences, Phenomenology

Introduction

Life is replete with experiences, exposing people to a variety of positive and negative situations from which they can learn and acquire skills and expertise. Based on the previous discussion, it can be concluded that navigating different stages of life and learning from experiences

contributes to the cultivation of wisdom in individuals.

Wisdom can generally be defined as deep, personal, and experience-based knowledge that arises from the dynamic interaction between experiences, personal characteristics, and the resources available to a person (Glück et al., 2019). In this regard, different life experiences play a pivotal role in a one's attainment of

[†]. Corresponding author

wisdom and its transformation. These experiences significantly influence individuals' perceptions, personal inferences, worldviews on various issues, and even the definition of wisdom itself (implicit view of wisdom, Aldwin & Levinson, 2004; Glück & Block, 2013; Webster & Glück, 2017).

Wisdom is typically regarded as a product of life experiences, particularly challenging ones. For instance, Glück and Block (2013) state that learning from life challenges leads to wisdom over time. Webster (2007) argues that wisdom is obtained and nurtured through various experiences, especially critical life events. Similarly, Yang (2014) notes that learning from different life experiences is a fundamental process related to the evolution of wisdom. Blok and Glück (2004) examined the memories and personal experiences of individuals across different age groups and concluded that people, especially adults and the elderly, learned from their life experiences, which fostered wise behavior in other situations and enhanced their wisdom.

Additionally, Igarashi et al. (2018), in a study on middle-aged individuals, reported that life's adversities transform a person's insights, attitudes, meaning of life, and worldview, prompting them to reevaluate their views and attitudes. Glück et al. (2019) also noted that when people encounter adversity in life, they are compelled to question their attitudes and priorities, leading to personal growth or wise transformation. Furthermore, Porter et al. (2019) stated that life's adversities force us to reassess our worldviews and understand the world from different perspectives, facilitating growth and ultimately leading to wisdom.

Most scholars in the field of wisdom agree that wisdom is a characteristic acquired throughout life, developed through various experiences, and typically emerging during adulthood and middle age (e.g., Stadinger & Glück, 2011). Therefore, considering the broad nature of the concept

of wisdom and the significant role of life experiences, particularly adversities, this study explored the definitions of wisdom among middle-aged individuals who have faced one or more adversities during their lives.

Method

In this study, a descriptive phenomenological strategy was employed to analyze the definition and concept of wisdom. The research population consisted of all middle-aged men and women in Isfahan, Iran in 2021 who had experienced one or more adversities during their lives. To select the sample, a purposeful snowball sampling method was utilized, and semi-structured interviews were conducted to gather information. The criteria for inclusion in the study were:

1. Participants must be over 40 years old;
2. Participants must have experienced at least one period of adversity, such as poverty, loss of a loved one, illness, disability, or an accident;
3. Participants must acknowledge positive changes in their attitudes, moods, and behaviors following their experiences of adversity.

Ultimately, the sampling process was completed after conducting semi-structured interviews with 13 individuals and reaching data saturation.

Results

After conducting the interviews and transcribing them verbatim, coding and categorization procedures were implemented, resulting in the extraction of 10 subcategories and 4 main categories:

1. *Rationality*: One of the definitions of wisdom is rationality. Rationality encompasses various meanings, including understanding, sound reasoning, discerning the right path, and similar concepts. This category consisted of three subcategories: "knowledge," "learning and understanding," and "decision-making away from emotions." Bahar expressed her thoughts on this matter:

"In my opinion, a wise person is someone who learns from past experiences... I try to embody that to a large extent... for example, I don't repeat the mistakes that others make."

2. **A Sense of Satisfaction:** Satisfaction with life is an internal feeling that can be affected by external factors, such as financial stability and a carefree lifestyle. However, it is not solely dependent on these factors. One can feel satisfied even in the worst conditions. In fact, this feeling is a direct result of individuals' thoughts and attitudes towards life, emanating from within. A characteristic of a wise person is this sense of satisfaction in life. This category included three subcategories: "giving charity," "peace caused by success," and "not giving up on striving." Fariba remarked:

"In my opinion, a person has room for improvement until they die and should keep moving; if they remain stagnant, it will be like muddy water that has gone stale."

3. **Humility:** Humility can be defined as a kind of modesty that prevents a person from seeing themselves as superior to others. The true meaning of humility lies in not granting oneself special privileges compared to others. This category included two subcategories: "humble perspective" and "non-judgment of others." Sarah stated:

"I never consider myself a completely wise person... One should not feel superior to others... To claim that I have become fully wise based on my experiences is not accurate; I still make mistakes, and I still have room for improvement."

4. **Knowledge about Oneself, God, and the World:** Many participants attributed the characteristic of wisdom to the pursuit of knowledge and understanding. This knowledge pertains to oneself, God, and the universe across various domains. This main category consists of two subcategories: "belief in God's grace and providence" and "understanding the

universe and regulating one's relationship with God." Aliakbar shared his perspective:

"To say that I possess wisdom, I do not accept that at all; I do not attribute this quality to myself. I consider it to be the grace and care of God, as I am sure I could have been led astray in many instances."

Conclusion

The definitions of wisdom and wise individuals can be explained from the perspective of implicit wisdom. From the implicit view, people define wisdom and describe the characteristics of wise individuals based on their popular beliefs, which are shaped by their mental images, personal experiences, and cultural context. While they may not be familiar with specialized psychological concepts, individuals often express their understanding of wisdom and its attributes based on their personal views and experiences.

It appears that the definitions provided by the participants in this research regarding wisdom and their recognition of these characteristics in themselves align with the implicit view, as they are rooted in their own thoughts, experiences, observations, and analyses. For instance, a person who defines wisdom as a feeling of peace and satisfaction in life, or someone who equates wisdom with making sound decisions, articulates this definition based on their experiences and current outlook on life. Similarly, an individual who views a wise person as someone who learns lessons from both past and present experiences conveys this understanding in light of their own learning and personal growth.

Additionally, since the implicit view emphasizes the influence of the dominant culture in shaping people's definitions of wisdom, it seems that the principles and beliefs of Iranian culture play a significant role in the participants' definitions of a wise person. For example, values such as humility, self-awareness, knowledge of God, adherence to the laws of the universe,

avoidance of selfishness, charitable giving, and prioritizing the well-being of others are valued in Iranian culture.

Ethical Consideration

Compliance with Ethical Guidelines: We strictly observed all ethical considerations during the research process. It included ensuring the confidentiality of participants' identities and obtaining informed consent from all participants.

Authors' Contributions

All authors contributed to the preparation of the final manuscript.

Conflict of Interest

The authors report no conflict of interest.

Funding

The authors received no financial support for the study.

Acknowledgments

The authors would like to express their gratitude to all the people who participated in the research.

مقاله پژوهشی

کشف تعریف خردمندی از دیدگاه میانسالان با تجارب سخت زندگی: یک مطالعه پدیدارشناختی

زهرا دلاوری: کارشناس ارشد، گروه روان شناسی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

delavari.zahra425@gmail.com.

سمانه اسعدی* : دانشیار، گروه روان شناسی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

s.asadi@yazd.ac.ir

حسن زارعی محمودآبادی: دانشیار، گروه روان شناسی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

h.zareei@yazd.ac.ir

جودیت گلوک: استاد، گروه روان شناسی، دانشگاه کلاگنفورت، کلاگنفورت، اتریش.

Judith.Glueck@aau.at

چکیده

این پژوهش با هدف کشف تعریف خردمندی از دیدگاه زنان و مردان میانسال انجام شد که تجارب سختی را در زندگی خود تجربه کرده بودند. روش پژوهش، کیفی بود و از رویکرد پدیدارشناسی استفاده شد. محیط پژوهش شامل تمام زنان و مردان میانسال شهر اصفهان بود که در طول زندگی خود یک یا چند تجربه سخت و نامطلوب را پشت سر گذاشته بودند. مشارکت کنندگان براساس نمونه گیری هدفمند از نوع گلوله برفی انتخاب شدند. مصاحبه نیمه ساختاریافته تا رسیدن به اشباع ادامه یافت و درنهایت، تعداد ۱۳ نفر در پژوهش مشارکت داشتند. پس از تجزیه و تحلیل داده ها ۶۰ مفهوم، ۱۰ مقوله فرعی و ۴ مقوله اصلی (عقلانیت، حس رضایتمندی، تواضع و فروتنی، معرفت و شناخت نسبت به خود، خدا و جهان) استخراج شد. سؤالات مصاحبه بدین شرح بود: به نظرتان خردمندی چیست؟ چه تعریفی از خردمندی ارائه می دهید؟ یک انسان خردمند چه ویژگی هایی دارد؟ شکل گیری خردمندی در انسان چه ارتباطی با تجارب زندگی دارد؟ با توجه به تجربه ای که داشتید، آیا خود را فرد خردمندی می دانید؟ چرا؟ نتایج نشان داد خردمندی، مفهومی گسترده است که از معانی و تعاریف مختلفی برخوردار است و نقش تجارب زندگی و به ویژه تجارب سخت در نیل به ویژگی خردمندی بسیار پررنگ است و هر فرد می تواند این مفهوم را با در نظر گرفتن تجارب مختلف خود در طول زندگی معنا کند.

واژه های کلیدی: خردمندی، میانسالی، تجارب سخت، پدیدارشناسی

مقدمه

در طول قرن‌های گذشته، خردمندی به‌عنوان یک فضیلت فکری و عملی، وسیله‌ای برای افراد و جوامع بوده است تا با وجود مسائل و مشکلات، زندگی خوب و شایسته‌ای داشته باشند. از این منظر، مفهوم خردمندی همواره ذهن فیلسوفان، دانشمندان، عالمان دینی و معنویت‌گرایان بسیاری را مجذوب خود کرده است (Baltes & Smith, 2008). پس از ظهور روانشناسی به‌عنوان رشته‌ای علمی در آلمان، زمانی که پژوهش‌های حوزه روانشناسی به سمت مطالعه مفاهیم مرتبط با روانشناسی شناختی، هوش سیال، هوش متبلور و تحول آنها تا اواسط عمر پیش رفت، مطالعات روانشناسی خرد نیز آغاز شد (Clayton & Birren, 1980; Sternberg, 1998). در مطالعات اولیه روانشناختی، خرد به‌عنوان نقطه آرمانی پایانی در رشد و تحول انسان توصیف شد (Staudinger & Glück, 2011)؛ اما با گسترش این مطالعات، تعاریف از خردمندی، متنوع‌تر و در قالب رویکردهای ضمنی^۱ و آشکار (تصریحی)^۲ ارائه شد. در ادامه، مسیر پژوهش‌ها به سمت نقش تجارب، فرایندهای دخیل در شکل‌گیری و تحول خرد و کاربرد دانش روانشناختی خردمندی در زمینه‌های مختلف زندگی هدایت شد. نظریات آشکار (تصریحی) براساس سازه‌هایی شکل می‌گیرند که افراد متخصص و پژوهشگر ارائه کرده‌اند و مبتنی بر داده‌های روان‌شناسی هستند و از طریق آنها هم آزمون می‌شوند (Staudinger & Glück, 2011). درحقیقت رویکرد نظریات آشکار (تصریحی) در باب خردمندی، دیدگاه‌هایی رسمی هستند که با تکیه بر نظریه‌های روانشناختی ساخته می‌شوند (Sternberg, 1998). کلاتون^۳ و بیرن^۴ (1980) مؤلفه‌های تأملی و عاطفی را در تعریف خرد به

کار بردند و صاحب‌نظرانی همچون استرنبرگ^۵ (1998) مطرح کرده‌اند که خردمندی از به کار بردن دانش با واسطه تعادل بین منافع شخصی و منافع اجتماعی به دست می‌آید. بالتس و اشتادینگر (2000) نیز در چارچوب پارادایم برلین، خرد را به‌عنوان دانش عملی گسترده تعریف کرده‌اند که به همراه تمرین و کسب تجربه حاصل می‌شود. مارتین سلینگمن و پیترسون (2004) نیز مدلی از فضیلت‌ها و توانمندی‌های شخصی را ارائه داده‌اند که به‌عنوان «طبقه‌بندی توانمندی‌ها و فضیلت‌ها» شناخته می‌شود. این مدل به بررسی صفات و ویژگی‌های مثبت انسان می‌پردازد که می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی و افزایش شادی و رضایت منجر شود. نخستین طبقه از مجموعه طبقات توانمندی‌ها و فضیلت‌ها، توانمندی‌هایی است که به کسب و استفاده از دانش مربوط می‌شود و می‌تواند منجر به خردمندی انسان شود؛ ازجمله این توانمندی‌ها خلاقیت^۶، کنجکاوی^۷ و عشق به یادگیری^۸ هستند.

در مقابل رویکرد بالا، نظریات ضمنی بر پایه دانش ضمنی بنا شده‌اند؛ به این معنا که درک و استنباط‌های عامیانه مردم درباره مفاهیم و سازه‌های مختلف از طریق سؤال کردن درباره یک سازه یا مفهوم کشف می‌شود و تا حدودی دربرگیرنده دیدگاه‌های فرهنگی غالب بر تفکر افراد یک جامعه است (Staudinger & Glück, 2011). درحقیقت در رویکرد ضمنی، تعاریف خردمندی حاصل از تجارب و اندیشه و استنباط‌های عامه مردم است که عموماً با سازه‌های روانشناسی هم آشنا نیستند. به‌طور کلی مطالعه خردمندی در این رویکرد با روش‌های پرسش و پاسخ از مردم درباره سازه مدنظر یا رتبه‌بندی توصیفی با استفاده از فهرست صفات و ویژگی‌های مرتبط با خردمندی انجام می‌گیرد

⁵. Sternberg

⁶. classification of strengths and virtues

⁷. creativity

⁸. curiosity

⁹. love of learning

¹. implicit

². explicit

³. Clayton

⁴. Birren

حاصل می‌شود و سپس پرورش می‌یابد. همچنین، یانگ^۶ (2014) و پورتر^۷ و همکاران (2019) بیان می‌کنند یادگیری و عبرت‌آموزی از تجربه‌های مختلف زندگی، فرآیند اصلی در ارتباط با شکل‌گیری خرد است. بلوک و گلوک (2004) در پژوهشی با بررسی خاطرات و تجربه‌های شخصی افراد در گروه‌های سنی مختلف به این نتیجه رسیدند که افراد به‌ویژه افراد بزرگسال و مسن از تجربه‌های زندگی خود درس می‌گیرند و این عمل منجر به عاقلانه رفتار کردن در سایر موقعیت‌ها و تقویت خردمندی آنها می‌شود. ایگارش و همکاران (2018)، در پژوهش خود روی میانسالان نشان دادند در جریان وقایع دشوار زندگی، بینش‌ها، نگرش‌ها، معنای زندگی و جهان‌بینی فرد دگرگون می‌شود و فرد به ارزیابی مجدد دیدگاه‌ها و نگرش‌های شخصی خود می‌پردازد. پس از ارزیابی مجدد و کمک عوامل مختلف، در برخی افراد نگرش‌ها و معانی جدیدی همچون خودشناسی^۸، دلسوزی^۹، پذیرش پیچیدگی‌های زندگی^{۱۰} و تهمل ابهامات آن و راحتی در عین عدم اطمینان^{۱۱} ایجاد می‌شود که این معانی جدید با خردمندی مطابقت دارد و به‌نوعی جزء مؤلفه‌های خردمندی محسوب می‌شود. گلوک و همکاران (2019) نیز به این مطلب اشاره کردند که وقتی افراد با موانع و مشکلاتی در زندگی مواجه می‌شوند، مجبور به زیر سؤال بردن نگرش‌ها و اولویت‌های خود می‌شوند و باید آنها را مجدد ارزیابی کنند که درنهایت به رشد شخصی یا تحول خردمندی منجر شود. همچنین، پورتر و همکاران (2019) نیز بیان می‌کنند ناملایمات زندگی و سختی‌های آن با مجبور کردن ما به ارزیابی جهان‌بینی‌های خود و درک

(Bluck & Glück, 2005)؛ برای نمونه، آردلت^۱ (2003) نظریه خود را براساس تلفیقی از این رویکرد و نظریات آشکار (تصریحی) ارائه و خردمندی را یکی از ویژگی‌های شخصیتی دارای سه بعد گسترده شناختی^۲، تأملی^۳ و عاطفی^۴ تعریف کرد. بعد شناختی بر تمایل فرد برای درک شرایط انسانی و به‌خصوص مسائل درون‌فردی و بین‌فردی و همچنین، دانش حاصل از این تمایل اشاره دارد. بعد تأملی به توانایی درک مسائل از زوایای چندگانه و همچنین بررسی خود (خودارزیابی) مربوط است و بعد عاطفی به‌عنوان عشق دلسوزانه، توجه و مهربانی تعریف می‌شود (Baltes & Staudinger, 2000).

با توجه به تعاریف متعدد مفهوم خردمندی، به‌صورت کلی بیان می‌شود که خرد عبارت است از دانش عمیق شخصی و مبتنی بر تجربه که از طریق یک تعامل پویا میان تجربیات، خصوصیات شخصی و منابع در دسترس فرد ایجاد می‌شود (Glück et al., 2019). مسئله حائز اهمیت آن است که نقش تجربه‌های زندگی در رسیدن فرد به خردمندی و رشد و پرورش آن انکارناپذیر است و این تجارب ادراک‌ها، استنباط‌های شخصی و جهان‌بینی افراد درباره مسائل گوناگون و حتی خود تعریف خرد (دیدگاه ضمنی به خردمندی) را تحت تأثیر قرار می‌دهد. محققان (Aldwin & Levenson, 2004; Weststrate & Glück, 2017; Glück & Bluck, 2013). خرد را معمولاً محصول تجربیات زندگی به‌ویژه آنهایی که چالش‌برانگیز است، می‌دانند؛ برای مثال، گلوک و بلوک (2013) بیان می‌کنند یادگیری و عبرت‌آموزی از چالش‌هایی که انسان با آنها مواجه می‌شود، در طول زمان منجر به خردمندی می‌شود. وبستر^۵ (2007) معتقد است خرد از طریق تجارب مختلف، به‌ویژه تجارب بحرانی زندگی

⁶. Yang

⁷. Porter

⁸. knowing oneself

⁹. compassion

¹⁰. accepting complexity

¹¹. comfortable with uncertainty

¹. Ardel

². cognitive

³. reflective

⁴. affective

⁵. Webster

مجدد جهان از زاویه دید دیگر، موجب تغییرات رو به رشد و درنهایت، رسیدن به خردمندی می‌شود.

بلوک و گلوک (2005)، در پژوهش خود در حوزه نظریات ضمنی خردمندی، مؤلفه‌های اصلی خرد را با استفاده از پرسش و پاسخ مرسوم در دانش ضمنی، به چهار دسته طبقه‌بندی کردند: ۱- توانایی استدلال خوب و تفکر منطقی درباره مسائل تازه و نیز ترکیبی از جنبه‌های هوش سیال و متبلور؛ ۲- درک و فهم عمیق، نه سطحی از مسائل پیچیده و نیز جستجو و پیگیری برای کسب اطلاعات لازم؛ ۳- تنظیم هیجانات، پرهیز از احساسات و برخورد احساسی و به دور از قضاوت سریع و ۴- تمایل برای حفظ منافع و بهزیستی دیگران. در یک پژوهش مشابه ایرانی، گروه‌های سنی مختلف، با توجه به استنباط‌ها و تجارب خود، به برخی از این ویژگی‌ها از جمله همه‌جانبه‌نگری صاحب علم و دانش، اهل احترام به خود و دیگران، آینده‌نگر در یک فرد خردمند اشاره داشتند (Asadi, 2015). کردنوقایی و همکاران (2015) نیز در پژوهش خود روی دیدگاه سالمندان ایرانی درباره خردمندی نشان دادند سالمندان در تعریف خرد بر چهار جنبه دین‌داری، همدلی / حمایت، شناخت / علم و شخصیت تأکید می‌کنند. یافته دیگر این پژوهش درباره شخصیت‌های تاریخی حاکی از آن بود که مهم‌ترین ویژگی خردمندانه این افراد «خدمت‌کردن» به مردم در آنهاست و «عنایت خداوند» و «تریت خانوادگی» در خردمندشدن این شخصیت‌ها مؤثر بوده است.

چرخه زندگی انسان سرشار از تجارب است و در این مسیر همواره در معرض تجارب مثبت و منفی گوناگونی قرار می‌گیرد که می‌تواند از آنها درس بگیرد یا حتی مهارت و تخصص کسب کند. به نظر می‌رسد با توجه به آنچه که تاکنون اشاره شد گذراندن مراحل مختلف زندگی و یادگیری از تجارب، منجر به پرورش ویژگی خردمندی در افراد شود. شاید یکی از دلایلی که پرداختن به خرد در دوران کودکی کم‌رنگ است، به تجربه‌های اندک آنها و عدم مهارت‌های اجتماعی و شناختی کودک

برای ادغام تجربه‌ها در زندگی مرتبط باشد. بیشتر اندیشمندان حوزه خردمندی بر این باورند که خردمندی خصیصه‌ای است که در طول جریان زندگی، با پشت سر گذاشتن تجارب مختلف و عموماً با ورود به بزرگسالی و میانسالی حاصل می‌شود (برای مثال: [Staudinger & Erikson, 1959Glück, 2011](#))؛ ازاین‌رو، با توجه به گسترده‌بودن مفهوم خرد و خردمندی و نقش مهم تجارب زندگی به‌ویژه تجارب سخت، این پژوهش به کشف تعاریف خردمندی در افراد میانسالی که در طول زندگی خود یک یا چند تجربه سخت را پشت سر گذاشته بودند، پرداخت.

روش

روش پژوهش، قلمرو پژوهش و شرکت‌کنندگان: در این پژوهش، برای واکاوی تعریف و مفهوم خردمندی از راهبرد پدیدارشناسی توصیفی استفاده شد. محیط این پژوهش را تمام زنان و مردان میانسال شهر اصفهان در سال ۱۴۰۰ تشکیل دادند که در طول زندگی خود یک یا چند تجربه سخت و نامطلوب را پشت سر گذاشته بودند. برای انتخاب نمونه، از روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع گلوله‌برفی و برای جمع‌آوری اطلاعات از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. روش انجام کار به این صورت بود که ابتدا اطلاعاتی مبنی بر انجام پژوهشی با موضوع مدنظر، تنظیم شد و در فضای مجازی (محیط اینستاگرام، کانال‌ها و گروه‌های تلگرام، ایتا و واتساپ) منتشر شد. بر این اساس، ده نفر برای همکاری با پژوهش داوطلب شدند که از این‌ها تعداد ۶ نفر براساس ملاک‌های ورود به پژوهش انتخاب شدند. ۷ نفر دیگر نیز به شیوه گلوله‌برفی توسط افراد داوطلب در پژوهش شرکت داده شدند. ملاک‌های ورود به پژوهش عبارت بود از: ۱- داشتن سن بالای چهل سال؛ ۲- تجربه دست‌کم یک دوره سختی نظیر فقر، از دست دادن عزیز، بیماری، معلولیت، تجربه حادثه و ...؛ ۳- اذعان

۱. درخور ذکر است این تجارب در پژوهش‌های مختلف مرتبط با حوزه خردمندی به‌عنوان تجارب سخت معرفی شده است (برای مثال، پژوهش پلوس (۱)

خود افراد به تغییرات مثبتی در نگرش، خلق و خو و رفتار، پس از تجربه سخت و ناگوار. پس از جلب اعتماد مشارکت کنندگان برای همکاری، موضوع و هدف پژوهش برای آنها توضیح داده شد. علاوه بر این، شرکت کنندگان می توانستند در هر مرحله از ادامه همکاری انصراف دهند. برای ضبط مصاحبه ها از

مشارکت کنندگان کسب اجازه شد. مدت زمان مصاحبه ها بسته به میزان همکاری مشارکت کنندگان و پاسخ هایی که به هر سؤال می دادند، از ۳۰ دقیقه تا ۱ ساعت متفاوت بود. در نهایت، با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۱۳ نفر و رسیدن به اشباع اطلاعات، فرایند نمونه گیری به اتمام رسید.

جدول ۱

ویژگی های جمعیت شناختی گروه نمونه

Table1

Demographic characteristics of the sample group

شماره شرکت کنندگان	نام مستعار	سن	تحصیلات	شغل	وضعیت تأهل	تجربه سختی	سن زمان تجربه
۱	سارا	۴۲	لیسانس	خانه دار	متاهل	تجربه طلاق	۳۰
۲	علی	۵۸	دکتری	مهندس	متاهل	فقر و یتیمی در کودکی	۱۲
۳	مریم	۶۷	لیسانس	کارمند	متاهل	از دست دادن فرزند	۴۴
۴	بهرام	۵۲	فوق لیسانس	کارمند	متاهل	معلولیت	۳
۵	مینا	۶۸	فوق لیسانس	کارمند	مجرد	از دست دادن والدین در کودکی	۱۲
۶	لیلا	۵۰	لیسانس	خانه دار	متاهل	تصادف شدید	۴۰
۷	محسن	۴۸	دکتری	استاد دانشگاه	متاهل	فقر شدید در کودکی و نوجوانی	۱۰
۸	فریبا	۵۲	دیپلم	خانه دار	متاهل	تجربه اعتیاد	۳۵
۹	مهدی	۶۳	دکتری	کارمند	متاهل	معلولیت	بدو تولد
۱۰	بهار	۴۵	لیسانس	مدرس	مجرد	تجربه خشونت خانگی	۱۱
۱۱	محمود	۵۷	فوق لیسانس	کارمند	متاهل	از دست دادن والدین	۱۵
۱۲	حامد	۶۲	لیسانس	آزاد	متاهل	بیماری	۴۴
۱۳	سحر	۵۱	فوق لیسانس	مدرس	متاهل	اختلافات زناشویی	۲۲

ابزار سنجش: مصاحبه نیمه ساختاریافته: سؤالاتی که از مصاحبه شوندگان پرسیده می شد از این قبیل بود: به نظرتان خردمندی چیست؟ چه تعریفی از خردمندی ارائه می دهید؟ یک انسان خردمند چه ویژگی هایی

دارد؟ شکل گیری خردمندی در انسان چه ارتباطی با تجارب زندگی دارد؟ با توجه به تجربه ای که داشتید، آیا خود را فرد خردمندی می دانید؟ چرا؟

روش اجرا و تحلیل: روش انجام کار به این صورت بود که ابتدا اطلاعاتی مبنی بر انجام پژوهشی با موضوع مدنظر، تنظیم و در فضای مجازی (محیط اینستاگرام، کانال‌ها و گروه‌های تلگرام، ایتا و واتساپ) منتشر شد. در نهایت با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۱۳ نفر و رسیدن به اشباع اطلاعات، فرایند نمونه‌گیری به اتمام رسید. پس از انجام فرایند مصاحبه‌ها و پیاده‌سازی کلمه به کلمه آنها، روش تجزیه و تحلیل داده‌ها براساس روش هفت مرحله‌ای کلایزی انجام شد؛ زیرا روش کلایزی قادر بود به‌طور واضح مرحله به مرحله، محقق را در رسیدن به درک صحیح از توصیفات و نظرات مشارکت‌کنندگان هدایت کند؛ بنابراین، پس از انجام فرایند مصاحبه و پیاده‌کردن کلمه به کلمه مصاحبه‌های ضبط‌شده روی کاغذ، برای درک صحیح عقاید مشارکت‌کنندگان درباره مفهوم خردمندی، همه مطالب به دقت خوانده شد (مرحله اول). سپس عبارات و گزاره‌های مهم مشارکت‌کنندگان که حاوی توصیف و تعریف خردمندی بودند استخراج شدند (مرحله دوم). در مرحله بعد از آن عبارات و گزاره‌ها، کدهایی به‌صورت مفهوم استخراج شدند و مفهومی بخشی به گزاره‌ها صورت پذیرفت (مرحله سوم). در ادامه کدهای مفهومی مشابهی که حول محور مشترکی بودند، با یکدیگر اغام شدند و در یک دسته قرار گرفتند؛ به این ترتیب مقوله‌های فرعی از مفاهیم مشترک شکل گرفت (مرحله چهارم). در مرحله بعد دسته‌های موضوعی یا همان مقوله‌های فرعی که معانی مشابهی داشتند، در دسته‌های موضوعی بزرگ‌تر با عنوان مقوله‌های اصلی قرار گرفتند (مرحله پنجم). سپس توصیف جامعی از پدیده مورد مطالعه، یعنی خردمندی به‌صورت یک بیانیه صریح و روشن از

ساختار اساسی پدیده مورد مطالعه ارائه شد (مرحله ششم) و در نهایت با مراجعه به مشارکت‌کنندگان، نظر آنها درباره یافته‌ها پرسیده شد. همچنین، به‌منظور ارزشیابی و اعتبارسنجی یافته‌ها از چهار ملاک اعتبارپذیری^۱، قابلیت اطمینان^۲، تأییدپذیری^۳ و انتقال‌پذیری^۴ استفاده شد. در این پژوهش برای اعتبارپذیری، پژوهشگر تماس طولانی خود را با محیط حفظ کرد و به مشاهده مستمر و عمیق در محیط پرداخت. برای رعایت معیار قابلیت اطمینان تمام جزئیات مربوط به چگونگی گردآوری داده‌ها، فهرست مشارکت‌کنندگان و اطلاعات آنها، مصاحبه‌های ضبط‌شده، مقوله‌های مستخرج از مصاحبه‌ها و یادداشت‌های پژوهشگر ذخیره شد. به‌منظور دستیابی به قابلیت تأییدپذیری و همخوانی نتایج با داده‌ها، نتایج به‌دست آمده با داده‌های خام اولیه مقایسه شد. همچنین، در جریان گردآوری و تحلیل داده‌ها، اندیشه‌ها و انتظارات ذهنی پژوهشگر یادداشت شد تا دیدگاه‌های واردشده در پژوهش ردیابی و کنترل شوند.

یافته‌ها

پس از انجام فرایند مصاحبه‌ها و پیاده‌سازی کلمه به کلمه آنها، مراحل کدگذاری و مقوله‌بندی انجام شد که در طی این کدگذاری‌ها ۱۲۲ گزاره، ۶۰ مفهوم، ۱۰ مقوله فرعی و ۴ مقوله اصلی استخراج شدند. در جدول ۲، مقوله‌های اصلی و مقوله‌های فرعی حاصل از مصاحبه‌ها ارائه و در ادامه هر کدام از مقوله‌ها به تفصیل بیان شده‌اند.

1. Credibility

2. Consistency

3. Confirm ability

4. Transferability

جدول ۲

مقوله‌های فرعی و مقوله‌های اصلی پژوهش

Table2

Subcategories and main categories of research

مقوله اصلی	مقوله های فرعی
عقلانیت	دانایی عبرت آموزی و پندگیری تصمیم گیری سنجیده
حس رضایتمندی	خیر رسانی آرامش ناشی از موفقیت از تکاپو نایستادن
تواضع و فروتنی	نگاه متواضعانه عدم قضاوت دیگران
معرفت و شناخت نسبت به خود، خدا و جهان	یقین به لطف و عنایت خداوند شناخت عالم و تنظیم ارتباط خویش با خدا

۱. مقوله اصلی عقلانیت:

یکی از تعاریف مفهوم خردمندی، عقلانیت است. عقلانیت معانی مختلفی دارد، ازجمله فهمیده‌بودن، درست‌اندیشیدن، تشخیص مسیر درست و مانند آن. این مقوله از سه مقوله فرعی دانایی، عبرت‌آموزی و پندگیری و تصمیم‌گیری به دور از احساسات بر ساخت شده است.

دانایی:

عده‌ای از مشارکت‌کنندگان این پژوهش نیز انسان خردمند را همان انسان عاقل و دانا می‌دانستند؛ اما دانا نه به معنای یک انسان باهوش و عالم، به معنای فردی که راه و مسیر درست را تشخیص می‌دهد و تصمیمات صحیح در امور مختلف زندگی می‌گیرد. لایلا در این خصوص بیان کرد:

«خردمندی از نظر من یعنی عاقل بودن و عاقل زیستن ... ببینید بعضی از افراد علم خوبی دارند ولی دانا نیستند. خیلی‌ها هستند که آدم‌های باهوشی هستند ولی آدم‌های دانایی

نیستند؛ یعنی دانابودن که فکر می‌کنم قرابت

زیادی با خردمندی دارد».

محسن نیز در این باره گفت:

«مصاداق یک آدم خردمند از نظر من دانایی،

دانایی رو با خردمندی تقریباً یکسان می‌دونم،

خودمم تا حدودی بهش رسیدم؛ یعنی تقریباً

می‌فهمم کجا قرار دارم و باید چیکار کنم».

عبرت آموزی و پندگیری:

انسان در زندگی خود می‌تواند با عبرت‌گیری و درس‌آموزی از زندگی دیگران، تجربه‌های شخصی، وقایع جامعه و اتفاقاتی که در گذشته رخ داده‌اند، مسیر درست را انتخاب کند. شاید بتوان این گونه بیان کرد که پندآموزی و عبرت‌گیری قرابت زیادی با کسب تجربه دارد. این پندآموزی و کسب تجربه به گونه‌های متفاوت صورت می‌پذیرد. می‌تواند به صورت مستقیم از راه گفتگو، به صورت مشورت و راهنمایی گرفتن از دیگران یا مشورت دادن دیگران به فرد باشد؛ حتی می‌تواند به شیوه‌های غیرمستقیم همچون الگوگیری نیز باشد. یکی از ویژگی‌های انسان‌های رشدیافته و

اذعان داشتند این ویژگی تا حدودی در خود آنها نیز به وجود آمده است. سارا در این باره گفت:

«من فکر می‌کنم یکی از شاخه‌های خردمندی این باشد که موقع تصمیم‌گیری اسیر احساسات ناشی با عقل و منطق و آگاهی کامل این کار را انجام بدی. من الان می‌تونم بگم به این نقطه رسیدم؛ یعنی بعد از انتخاب اشتباهم سعی می‌کنم احساسم رو توی تصمیمام نیارم، با عقل تصمیم بگیرم».

بهرام نیز درباره‌ی در این خصوص توضیح داد:

«الان خودم اگه بخوام به کاری رو انجام بدم، سعی می‌کنم همه جوانبش رو می‌سنجم، از هزینه و زمان و اینا گرفته تا فایده‌ای که قراره به من برسونه».

۲. مقوله اصلی حس رضایتمندی:

رضایت از زندگی، یک احساس درونی است که می‌تواند تحت تأثیر عوامل بیرونی همچون پول و زندگی بی‌دغدغه باشد؛ اما وابسته به آن نیست؛ زیرا می‌توان در بدترین شرایط نیز احساس رضایت داشت. درحقیقت این احساس، نتیجه مستقیم افکار و نگرش افراد به زندگی است و از درون فرد ناشی می‌شود. یکی از ویژگی‌های انسان خردمند نیز همین احساس رضایتمندی در زندگی است. این مقوله از سه مقوله فرعی خیررسانی، آرامش ناشی از موفقیت و از تکاپو نایستادن بر ساخت شده است.

خیررسانی:

عموماً انسان‌های رشدیافته و خردمند، به دلیل وسعت نگاه و رهایی از توجه صرف به خویش، نسبت به نیازها و خواسته‌های دیگران و آینده جامعه خویش، نمی‌توانند بی‌تفاوت باشند. آنها حتی ممکن است از توجه به مشکلات و نیازهای خود بکاهند و به نیازهای دیگران یا حتی در سطح وسیع‌تر به جامعه توجه کنند و

خردمند، همین کسب تجربه و عبرت‌آموزی است. آنها تجربیات دیگران را به تجربیات خود اضافه می‌کنند؛ این امر در تصمیم‌گیری‌ها بسیار کمک‌کننده است و موجب تکرار نکردن راه خطای دیگران یا تکرار کردن مسیر درست آنها می‌شود. برخی از مشارکت‌کنندگان این پژوهش نیز تعبیر عبرت‌آموزی و کسب تجربه را برای انسان‌های خردمند به کار بردند. بهار در این باره بیان کرد:

«انسان خردمند به نظرم فردیه که از تجارب روزگار درس می‌گیره ... خودم سعی می‌کنم تا حد زیادی همینجور باشم ... مثلاً کارای اشتباهی که بقیه انجام دادن انجام ندم».

محمود در توصیف انسان خردمند از عبارت مشورت‌گیری استفاده کرد. او اظهار کرد:

«انسان خردمند باید اهل مشورت گرفتن باشه که بتونه راه درست رو پیدا کنه».

تصمیم‌گیری سنجیده:

وقتی انسان در موقعیت انتخاب یا انجام کاری قرار می‌گیرد، ناچار باید راهی را انتخاب کند؛ حتی رد کردن یا نپذیرفتن یک موضوع نیز نوعی انتخاب است؛ بنابراین، انسان در طول زندگی بارها در موقعیت تصمیم‌گیری قرار می‌گیرد. گاه اثرات یک تصمیم تا مدت‌ها و شاید یک عمر بر زندگی انسان باقی بماند؛ در نتیجه، تصمیم‌گیری صحیح و سنجیده امری مهم و تأثیرگذار در زندگی است. یکی از ویژگی‌ها و خصایص انسان‌های خردمند، توانایی تصمیم‌گیری درست و متناسب با شرایط و موقعیت است. برخی از مشارکت‌کنندگان این پژوهش با بیان عباراتی چون موقعیت‌شناس بودن، سنجیدن همه جوانب کار، تصمیم‌گیری به دور از احساس و تصمیم‌گیری فکرسده، انسان خردمند را تعریف کردند. همچنین،

روی بالمش می‌گذارم، احساس مفید بودن می‌کنم و این به من آرامش می‌دهد».

از تکاپو نایستادن:

مسیر رشد و بالندگی، مسیری است که حد توقف ندارد و می‌تواند تا بی‌نهایت ادامه پیدا کند. تصور نقطه پایان و نهایی در این دنیا برای رشد و تعالی، تصویری غلط و باطل است. درواقع انسان می‌تواند تا لحظه مرگ نیز به شیوه‌های مختلف و در عرصه‌های گوناگون رشد کند و تعلیم ببیند و یکی از جنبه‌های رضایتمندی فرد در زندگی، همین تلاش‌هایی است که به رشد ختم می‌شود. در این پژوهش برخی از مشارکت‌کنندگان، انسان خردمند را شخصی می‌دانستند که همیشه در حال رشد است و از حرکت نمی‌ایستند. همچنین، اذعان داشتند مسیر تعالی حد و مرز ندارد. آنها این تعبیر را با عبارات راکدنبودن، افزایش آگاهی و اطلاعات، گام‌نهادن در مسیر طولانی رشد و بی‌نهایت بودن مسیر رشد و خردورزی بیان کردند. فریبا در این خصوص گفت:

«به نظرم انسان تا وقت مردن جای پیشرفت دارد و باید حرکت کنه، اگر یه جا ثابت موند، مثل آب گل آلودی که راکد مونده باشه، بو می‌گیره».

محسن نیز درخصوص ویژگی و خصیصه همیشه در حال رشد و تکاپو بودن انسان‌های خردمند، به حد پایان نداشتن مسیر رشد و خردورزی اشاره می‌کند؛ زیرا مسیر رشد، پایان ندارد. وی با بیان ضرب المثل «ز گهواره تا گور دانش بجوی» درباره خود بیان کرد:

«برای خودم این قضیه نسبیّه؛ یعنی الان که من دارم باهاتون صحبت می‌کنم، من یک جاهل به تمام معنایم چرا؟ به خاطر اینکه می‌دونم این قضیه حد پایان که نداره که هر موقع هرچقدر که بریم جلو بیشتر میشه ...

همین امر موجب آرامش و رضایتمندی آنها می‌شود. برخی از مشارکت‌کنندگان این پژوهش نیز از ویژگی خیررسانی انسان‌های خردمند یاد کردند. همچنین، آنها با بیان مثال‌هایی از زندگی خود، این ویژگی را توضیح دادند. مینا در این باره گفت:

«بالا تر از همه اینها، فرد خردمند باید بتونه به بقیه هم خیر برسونه ... مثلاً یه مسئله‌ای که من بهش اهمیت می‌دم مسائل خانوادگی و زناشویی که تو زندگی دوستانم و اطرافیانم پیش میاد، میرم باهاشون صحبت می‌کنم، وساطت می‌کنم، خلاصه یه جور حل و فصلش می‌کنم و حس خوبی دارم».

آنچه از سخنان مشارکت‌کنندگان مشخص است، آن است که خیررسانی می‌تواند در زمینه‌ها و به شکل‌های گوناگون صورت پذیرد. حامد نیز در اظهار کرد:

«انسان خردمند باید برای آینده بهتر جامعه‌اش تلاش بکنه».

آرامش ناشی از موفقیت:

کسب موفقیت در ابعاد مختلف زندگی برای عموم انسان‌ها لذت‌بخش است و حس آرامش و رضایت را برای فرد به ارمغان می‌آورد؛ برای مثال، سارا با مرور موفقیت‌هایی که در بخش‌های مختلف زندگی به دست آورده بود، احساس رضایتمندی از خود و زندگی خویش را با عنوان احساس مفید بودن و به تبع آن آرامش در زندگی بیان کرد و گفت:

«فرزندانم رو خدا رو شکر بدون پدر بزرگ کردم، خودم بعد از ده سال ازدواج کردم، آرزو داشتم دانشگاه برم و درس بخونم، آرزو داشتم به دیگران کمک کنم و تجاربم رو در اختیارشون بگذارم و خدا رو شکر به اینها رسیدم و تونستم توی محیط‌هایی که قرار می‌گیرم بدرخشم، یعنی وقتی شب سرم رو

باید تا آخر تلاش کرد ... ز گهواره تا گور دانش
بجوی ...».

۳. مقوله اصلی تواضع و فروتنی:

شاید بتوان تواضع را نوعی شکسته‌نفسی تعریف کرد که نگذارد آدمی خود را بالاتر از دیگران ببیند. درواقع معنا و مفهوم حقیقی تواضع، آن است که انسان در مقایسه با دیگران امتیاز ویژه‌ای برای خود قائل نباشد. این مقوله از دو مقوله فرعی نگاه متواضعانه و عدم قضاوت دیگران بر ساخت شده است.

نگاه متواضعانه:

ویژگی بارز بسیاری از انسان‌های رشدیافته و خردمند بالاتر، بهتر و مهم‌تر، ندیدن خود از دیگران و نسبت‌ندادن امتیازات خود صرفاً به تلاش و زحمات خودشان است. برخی از مشارکت‌کنندگان این پژوهش ضمن این که از نگاه متواضعانه‌ای نسبت به خود برخوردار بودند و در مصاحبه‌های آنان هم مشهود بود، انسان خردمند را انسانی به دور از تکبر و خود بزرگ‌بینی می‌پنداشتند؛ برای مثال، سارا اظهار کرد:

«من هیچ‌وقت خودم رو آدم عاقل به تمام معنا و آدم کاملی نمی‌دونم ... آدم نباید احساس کنه که از بقیه بالاتره ... این که بگم من الان با این تجربی که داشتم دیگه کاملاً عاقل شدم، نه؛ من هنوز هم اشتباهاتی دارم و هنوز هم جای پیشرفت دارم».

عدم قضاوت دیگران:

یکی از جنبه‌های تواضع و فروتنی، قضاوت‌نکردن شرایط و یا خطاهای دیگران است؛ زیرا این عمل به دور از وسعت نگاه انسان‌های خردمند است. علی در این باره گفت:

«معتقدم خیلی نباید این افرادی که در شرایط سخت هستند و شاید خطا هم بکنند را سرزنش کرد و بی‌انصافی که آدم خودش را

بالاتر بدونه ... این کار خردمندانه نیست ...
ضمن اینکه من خیلی آدم‌هایی که توی شرایط بدی هستند رو قضاوت نمی‌کنم؛ چون به خودم میگم شاید من اگر جای اونها بودم به مسیر بدتری کشیده می‌شدم».

۴. مقوله اصلی معرفت و شناخت نسبت به خود، خدا و جهان

یکی از ویژگی‌هایی که بسیاری از مشارکت‌کنندگان پژوهش به انسان‌های خردمند نسبت دادند، بحث شناخت و کسب معرفت بود. این شناخت در حوزه‌های مختلف، هم معطوف به خود فرد، هم خداوند و هم جهان آفرینش می‌شود. این مقوله اصلی از دو مقوله فرعی یقین به لطف و عنایت خداوند، شناخت عالم و تنظیم ارتباط خویش با خدا بر ساخت شده است.

یقین به لطف و عنایت خداوند:

یکی از ویژگی‌هایی که بسیاری از مشارکت‌کنندگان پژوهش به انسان‌های خردمند نسبت دادند، شناخت خداوند، خداباوری و رابطه عمیق این انسان‌ها با خداوند است. آنها اذعان داشتند انسان‌های خردمند، عموماً خود را انسان‌هایی وابسته و دلبسته به مبدأ آفرینش و خدای متعال می‌دانند و معتقد بودند انسان‌های خردمند، باور راسخ دارند که امداد و یاری خداوند همواره مدد رسان و عامل رشد شخصیتی آنها است. علی فردی است که باور دارد اگر به جایگاه انسان خردمند رسیده است، مرهون لطف و رحمت خداوند است. او در این باره بیان کرد:

«اینکه بگم من از خرد برخوردار بودم، از اول رو اصلاً قبول ندارم و این ویژگی رو به شخص خودم نسبت نمی‌دم؛ بلکه این رو لطف و عنایت خدا می‌دونم، یعنی یقین دارم خیلی

خودشو خوب بشناسه، بدونه کیه و چیه ... تو
این عالم برای چی اومده؛ اینها را اگر فرد
بشناسه، میشه گفت یه فرد به خرد رسیده است».

بحث

تعریف خردمندی برای هرکدام از
مشارکت کنندگان با توجه به ذهنیت‌هایشان از انسان
خردمند، استنباط‌های خود، مشاهدات و تجربیات
شخصی زندگی خویش متفاوت بود. به‌طور کلی این
تعاریف شامل عقلانیت، آرامش و حس رضایتمندی از
زندگی، خیررسانی به دیگران، کسب معرفت و شناخت
نسبت به خود، خدا و جهان، تواضع و فروتنی و
عبرت‌آموزی و کسب تجربه بود.

عده‌ای خردمندی را عقلانیت تعریف کردند و
انسان خردمند را فردی پخته، دانا، عاقل و فهمیده
می‌دانستند. برخی نیز خردمندی را قدرت تصمیم‌گیری
صحیح در شرایط مختلف و توانایی تشخیص خوب از
بد می‌پنداشتند. پندگیری و عبرت‌آموزی از تجارب
زندگی نیز از دیگر توصیف‌های انسان‌های خردمند
توسط مشارکت کنندگان بود. برخورداری از احساس
آرامش و حس رضایتمندی از خود و زندگی خویش،
تعریف دیگری بود که مشارکت کنندگان از انسان
خردمند ارائه کردند. ویژگی خیررسانی و توجه به
دیگران و جامعه، ازجمله تعاریف دیگر خردمندی
توسط مشارکت کنندگان بود. برخی از
مشارکت کنندگان خردمندی را هم معنا و مفهوم با
شناخت صحیح خود، جهان و خالق هستی می‌دانستند و
اذعان داشتند انسان خردمند به اصول و قواعدی که
خالق هستی برای جهان وضع کرده، شناخت پیدا کرده
است و می‌تواند مسیر خود را با مسیر اهداف و قواعد
جهان هستی همسو سازد. عده‌ای نیز بر این باور بودند
که مسیر تعالی انسان بی‌نهایت است و نقطه پایان ندارد؛

جاها که می‌شد من به راه کج کشیده بشم.
خداوند بود که دست من را گرفت و کمکم
کرد ... می‌خوام بگم که اگر مثلاً من آدم
خردمندی هستم، کاملاً با خدا بود، کاملاً خدا
هدایت‌م کرد، من از خودم چیزی نداشتم و کاری
نکردم».

شناخت عالم و تنظیم ارتباط خویش با خدا:

مشارکت کنندگان معتقد بودند خداوند در جهان
هستی قواعد و قوانینی قرار داده است و خردمند با
شناخت درست خداوند و قوانین جهان، به درک و
شناخت درستی از خود هم می‌رسد و اعمال و رفتار
خود را متناسب با اینها تنظیم می‌کند. به‌طور کلی
هنگامی که انسان باور به وجودی فراتر از خودش
داشته باشد و خود را متصل به مبدأ آفرینش و خداوند
بداند، می‌کوشد اعمال و رفتارش، خداپسندانه و در
چارچوب اهداف الهی باشد. محسن در تعریف انسان
خردمند بیان کرد:

«به نظر من، فرد خردمند فردی که این اصول
و سنت‌های حاکم عالم رو زود بهش برسه؛
یعنی بفهمه چه قواعدی تو این عالم حاکمه تا
زندگیش رو براساس اون تنظیم کنه ... یعنی
بدونه خدا برای چی اون رو آفریده؟ قراره
چیکار کنه؟ این فرد خردمند».

حامد نیز در تعریفی مشابه با محسن، فرد خردمند را
چنین تعریف کرد:

«در بحث خردمندی، قصه سراینه که اون
هوش به درد می‌خوره؛ اما مهم‌تر از آن درک
رابطه خود فرد با خدای خودش که مسیر رو
مشخص می‌کنه. اینکه از کجا اومده، برای چی
اومده؛ یعنی هم خودشناسی داشته باشه و هم

بنابراین، فرد خردمند همواره در حال آموختن، کسب تجربه و افزایش اطلاعات در این مسیر است؛ او همواره جاری است و راکد نمی‌ماند. همچنین، آنها بر این باور بودند که انسان خردمند انسانی متواضع و به دور از خودبرتربینی نسبت به دیگران است.

شایان ذکر است مشارکت‌کنندگان وجود این ویژگی‌های خردمندی برای خودشان را به‌طور نسبی قبول داشتند؛ ولی اینها را همه در کمال تواضع و فروتنی و به دور از تکبر و خود بزرگ‌بینی بیان می‌کردند. تعاریف مطرح‌شده درباره خردمندی با تعایف برخی از پژوهشگران این حوزه همسو است. بلوک و گلوک (2005) در پژوهش خود با استفاده از تعاریف افراد نمونه از انسان خردمند، پنج ویژگی توانایی استدلال خوب، درک و فهم عمیق، پرهیز از برخورد احساسی در شرایط مختلف، عدم قضاوت دیگران و تمایل به حفظ منافع دیگران را برای انسان‌های خردمند بیان کردند. همچنین، بهره‌مندی از تواضع و فروتنی به‌عنوان ویژگی انسان خردمند به نوعی با یافته پورتر و همکاران (2019) هم‌راستا است. آنها نیز دریافتند فروتنی و تواضع فرد به‌ویژه در شرایط سخت زندگی، مقدمه تصمیم خردمندانه است. مشارکت‌کنندگان پژوهش، یادگیری و توانایی‌های هوشی را جز ویژگی‌های انسان خردمند بیان نکردند و برخی اذعان داشتند که برخورداری از هوش بالا و کسب موفقیت به‌واسطه توانایی‌های هوشی در زندگی، لزوماً به معنای خردمندی یا ویژگی انسان خردمند نیست. این یافته با یافته‌های استرنبرگ (2001) همسو نیست. او مؤلفه‌هایی چون هوشمندی، خلاقیت، یادگیری و توانایی استدلال را از ویژگی‌های افراد خردمند می‌داند.

همچنین، کسب تجربه از وقایع سخت زندگی و استفاده از آن تجربه در تجارب بعدی زندگی ازجمله

دیگر پیامدهای مثبت تجربه سخت بود. این یافته‌ها با یافته‌های پژوهش کرد نوقابی و همکاران (2015)، یانگ (2014) و بلوک و گلوک (2004) همسو است. آنها نیز در پژوهش‌های خود به نقش مثبت تجربه‌های زندگی و به‌طور ویژه تجارب سخت در تحول خردمندی اشاره کردند. یافته‌های گلوک و همکاران (2019) حاکی از آن بود که درس‌گرفتن از تجارب زندگی، موجب می‌شود فرد در تجارب بعدی به‌نحوی عاقلانه و خردمندانه‌تر برخورد کند. کرد نوقابی و همکاران (2015) نیز نشان دادند خرد برای سالمندان به‌عنوان مجموعه‌ای از ویژگی‌ها و تجربیات زندگی تلقی می‌شود که شامل مهارت‌های شناختی، تجربه و قدرت قضاوت است. همچنین، آن بخش از مدل توانمندی‌ها و فضیلت‌های ارائه‌شده از سلیگمن و پیترسون (2004) که مربوط به کسب دانش از طریق خلاقیت، کنجکاوی و عشق به یادگیری است که درنهایت منجر به کسب خرد در انسان می‌شود، با اظهارات مشارکت‌کنندگان درخصوص ارتباط خردمندی با دانش، خلاقیت و یادگیری همسو است.

استرنبرگ (2008)، در بخشی از نظریه تعادلی خود بیان می‌کند انسان‌های خردمند بین منافع درون‌فردی، بین‌فردی و فرافردی تعادل برقرار می‌کنند. بنا بر تعریف مذکور، از ویژگی‌های انسان خردمند آن است که بین منافع و علایق درون‌فردی، یعنی عواملی که تنها برای خود فرد منفعت دارد، همچون کسب محبوبیت، قدرت، رفاه و لذت و منافع بین‌فردی که نیازها و منافع افراد دیگر را هم شامل می‌شود و فقط به خود فرد مربوط نمی‌شود و نیز منافع فرافردی که بستری بسیار وسیع‌تر همچون جامعه، شهر یا کشور است، باید تعادلی برقرار باشد که درنهایت، منتهی به خیری جمعی شود. علاوه بر اینها، برای یک فرد خردمند عموماً اهمیت دنیا و امور مادی نیز کمرنگ شده و نگرش‌های فرامادی

همچون معنویت گرایی یا اهمیت به دنیایی دیگر در این افراد پررنگ تر است؛ مشابه همان ویژگی هایی که پس از تجربه سختی های زندگی در مشارکت کنندگان این پژوهش نیز ایجاد شده بود. از منظر دیدگاه اریکسون (1959)، این بینش و نگرش های فرامادی به فرد اجازه می دهد نوعی انفصال با زندگی داشته باشد و تجربه های منفی زندگی را از دیدگاه کل گرا و انتزاعی ارزیابی کند و جوانب پنهان تجارب منفی را هم در نظر بگیرد. درواقع اریکسون معتقد است خردمندی شامل نوعی نگاه منفصل به مسائل مادی و دنیایی و فراسوی منافع خودمحورانه است.

این گونه تعاریف از خردمندی و انسان های خردمند را می توان از منظر دیدگاه ضمنی خردمندی تبیین کرد. در دیدگاه ضمنی، مردم براساس اندیشه های عامه خود که ناشی از تصورات ذهنی، مشاهدات، تجربیات شخصی خود و فرهنگ جامعه است، خردمندی را تعریف و ویژگی های انسان های خردمند را بیان می کنند. آنها شاید آشنایی نسبت به مفاهیم تخصصی حوزه روانشناسی هم نداشته باشند؛ اما براساس دیدگاه و تجارب شخصی خود، درباره فرد خردمند و ویژگی های او اظهارنظر می کنند. به نظر می رسد تعاریف مشارکت کنندگان این پژوهش از خردمندی، انسان خردمند و تشخیص این ویژگی ها در خود، همچون تعاریف موجود در دیدگاه ضمنی، براساس تفکر، تصور، تجربیات، مشاهدات و تحلیل های خودشان باشد؛ برای مثال، فردی که خردمندی را احساس آرامش و رضایت در زندگی تعریف می کند یا اینکه خردمندی را معادل با تصمیم گیری صحیح در زندگی می داند، با توجه به تجارب خود و حس کنونی اش از زندگی این تعریف را درباره خردمندی بیان می کند؛ یا شخصی که انسان خردمند را انسانی عبرت آموز از تجارب روزگار و پندگیر می داند، با

توجه به درس آموزی و عبرت گیری از تجربه های خود آن را بیان می کند. همچنین، از آنجا که در دیدگاه ضمنی، فرهنگ غالب جامعه در تعریف خردمندی توسط افراد تأثیرگذار است، به نظر می رسد اصول و باورهای فرهنگ ایرانی در تعاریف مشارکت کنندگان این پژوهش از انسان خردمند دخیل بوده است؛ برای مثال، تکریم تواضع و فروتنی، خودشناسی، خداشناسی و توجه به قواعد عالم، دوری از خودگرایی، خیررسانی و اهمیت دادن به دیگران ازجمله ویژگی ها و مفاهیم ارزشمند و مورد توجه در فرهنگ ایرانی است.

باید توجه داشت خردمندی خصیصه ای است که معمولاً در سنین بزرگسالی و میانسالی در فرد شکل می گیرد؛ زیرا با توجه به نظر بیشتر اندیشمندان، خردمندی در طول جریان زندگی، به تدریج، با رویارویی با تجارب گوناگون و تأمل کردن در آن تجارب و درس گرفتن از آنها حاصل می شود نه به یکباره (برای مثال: [Bluck & Gluck, 2004](#))؛ بنابراین، با توجه به اینکه مشارکت کنندگان این پژوهش نیز در سنین میانسالی قرار داشتند، تجارب گوناگون خصوصاً چالش برانگیز را تجربه کرده و پشت سر گذاشته بودند و سال هایی از تجربه آنها گذشته است، با احتمال بیشتری می توان تحولات مثبت آنان را از نوع خردمندی دانست. با توجه به اینکه در این پژوهش به تعریف خردمندی و ویژگی های افراد خردمند با در نظر گرفتن تجارب سخت زندگی پرداخته شد، می تواند مقدمه ای برای پژوهش های علمی و کاربردی بیشتر در آینده و در نمونه های مختلف فرهنگ ایرانی باشد تا معنا و تعریف دقیق تری از مفهوم خردمندی و روش های رسیدن به آن، حتی در شرایط سخت زندگی به دست آید. ازجمله محدودیت های این پژوهش این است که با توجه به اینکه این پژوهش به روش کیفی انجام شده، از تعمیم پذیری کمتری نسبت به پژوهش های کمی

- Asadi, Samaneh. (2015). Characteristics of wise individuals based on implicit theories: A focus on age and gender differences. *Positive Psychology*, 1(1), 56-61. (In Persian)
- Baltes, Paul. B. & Staudinger, Ursula. M. (2000). Wisdom: A metaheuristic (pragmatic) to orchestrate mind and virtue towards excellence. *American Psychologist*, 55(1), 122-136. DOI: [10.1037/0003-066X.55.1.122](https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.122)
- Baltes, Paul. B., & Smith, Jacqui. (2008). The fascination of wisdom: Its nature, ontogeny, and function. *Perspectives on psychological Science*, 3(1), 56-64. DOI: [10.1111/j.1745-6916.2008.00063.x](https://doi.org/10.1111/j.1745-6916.2008.00063.x)
- Bluck, Susan., & Gluck, James. (2004). Making things better and learning a lesson: Experiencing wisdom across the lifespan. *Journal of Personality*. 72(3): 543-572. DOI: [10.1111/j.0022-3506.2004.00273.x](https://doi.org/10.1111/j.0022-3506.2004.00273.x)
- Bluck, Susan., & Glück, James. (2005). From the inside out: People's implicit theories of wisdom. In A. T. D. S. K. Sternberg & J. Jordan (Eds.), *A handbook of wisdom: Psychological perspectives* (pp. 84-109). Cambridge University Press.
- Brown, Scott. C. (2004). Learning across the campus: How college facilitates the development of wisdom. *Journal of College Student Development*, 45(2), 134-148.
- Clayton, Vivian. P., & Birren, James Emmet. (1980). The development of wisdom across the life span: A reexamination of an ancient topic. *Life-Span Development and Behavior*, 3(1), 103-135.
- Erikson Erik. (1959). Identity and the Life Cycle. *International University Press*.
- Glück, James., & Bluck, Susan. (2013). The MORE life experience model: A theory of the development of personal wisdom. *In The scientific Study of Personal Wisdom* (pp. 75-97). Springer, Dordrecht
- Glück, James., Bluck, Susan., & Weststrate, Nic. M. (2019). More on the MORE life experience model: What we have learned (so far). *The Journal of Value Inquiry*, 53(3), 349-370. DOI: [10.1007/s10790-019-09680-2](https://doi.org/10.1007/s10790-019-09680-2)
- Igarashi, Heidi., Levenson, Michael. R., & Aldwin, Caroline. M. (2018). The development of wisdom: A social ecological approach. *The Journals of*

برخوردار است. همچنین، این نکته باید مدنظر قرار گیرد که تجربه‌های افراد مشارکت‌کننده در پژوهش و زمان تجربه‌ها یکسان نبودند و مشارکت‌کنندگان نمی‌توانند معرف بخش خاصی از جامعه باشند. درخور ذکر است این پژوهش بخشی از یک پژوهش وسیع‌تر بود و در آن سؤالات دیگری نیز مطرح شده بود که مجال ارائه آنها در این مقاله نبود و در گزارش‌های آتی منتشر خواهد شد.

سیاسگزاری

بدین وسیله از تمامی افرادی که ما را در پیشبرد این پژوهش همراهی کردند، ازجمله عزیزان شرکت‌کننده در مصاحبه تشکر می‌نمایم. همچنین، وظیفه خود می‌دانیم در پایان از راهنمایی‌ها و ارشادات سودمند سرکار خانم دکتر گلوک کمال سپاس و تقدیر خویش را اعلام نموده و برای ایشان در مسیر تولید علم و اندیشه بهترین‌ها را آرزو می‌کنیم.

منابع

- اسعدی، سمانه (۱۳۹۴). ویژگی‌های افراد خردمند بر پایه نظریه‌های ضمنی: با نگاهی بر تفاوت گروه‌های سنی و جنسیتی. *روان‌شناسی مثبت*، ۱(۱)، ۵۶-۶۱.
- کردنوقایی، رسول؛ دلفان بیرانوند، آرزو و عربلو، زینب. (۱۳۹۴). دیدگاه سالمندان در مورد خرد و مولفه‌های آن: روانشناسی خرد. *روان‌شناسی پیری*، ۱(۳)، ۱۵۷-۱۶۷.
- Aldwin, Carolyn M., & Levenson, Michael R. (2004). Posttraumatic growth: A developmental perspective. *Psychological Inquiry*, 15(1), 19-22. DOI: [10.1207/s15327965pli1501_3](https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_3)
- Ardelt, Monika. (2003). Empirical assessment of a three-dimensional wisdom scale. *Research on Aging*, 25(3), 275-324. DOI: [10.1177/0164027503253466](https://doi.org/10.1177/0164027503253466)

- Psychology*, 62, 215-241. DOI: [10.1146/annurev.psych.121208.131659](https://doi.org/10.1146/annurev.psych.121208.131659)
- Sternberg, Robert. (2001). Why schools should teach for wisdom: The balance theory of wisdom in educational settings. *Educational Psychologist. Special Issue: Teaching for Wisdom*, 36(4), 227—245. DOI: [10.1207/S15326985EP3604_1](https://doi.org/10.1207/S15326985EP3604_1)
- Sternberg, Robert. J. (1998). A balance theory of wisdom. *Review of Gneral Psychology*, 2(4), 347-365. DOI: [10.1037/1089-2680.2.4.347](https://doi.org/10.1037/1089-2680.2.4.347)
- Sternberg, Robert. J. (2008). Schools should nurture wisdom. In B. Z. Presseisen (Ed.), *Teaching for Intelligence* (2nd ed., pp. 61–88). Thousand Oaks, CA: Corwin.
- Webster, Jeffrey. Dean. (2007). Measuring the character strength of wisdom. *The International Journal of Agingand Human Development*, 65(2), 163-183. DOI: [10.2190/AG.65.2.d](https://doi.org/10.2190/AG.65.2.d)
- Weststrate, Nic. M., & Glück, Judith. (2017). Hard-earned wisdom: Exploratory processing of difficult life experience is positively associated with wisdom. *Developmental Psychology*, 53(4), 800. DOI: [10.1037/dev0000287](https://doi.org/10.1037/dev0000287)
- Yang, Shih-Ying (2014). Wisdom and learning from important and meaningful life experiences. *Journal of Adult Development*, 21(3), 129-146. DOI: [10.1007/s10804-014-9202-1](https://doi.org/10.1007/s10804-014-9202-1)
- Gerontology: Series B*, 73(8), 1350-1358. DOI: [10.1093/geronb/gbx093](https://doi.org/10.1093/geronb/gbx093)
- Kordnaghabi, Rasool., Delfan Biravand, Arezou., & Arablou, Zeynab. (2015). Elderly people's perspectives on wisdom and its components. *Wisdom Psychology*, 1(3), 157-167.(In Persian)
- Perry, Theodore. A. (1993). *Wisdom literature and the structure of proverbs*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.
- Peterson, Christopher., & Seligman, Martin. E. P. (2004). **Character Strengths and Virtues: A Handbook and Classification**. Oxford University Press.
- Plews-Ogan, Margaret., Ardelt, Monika., & Owens, Justine. (2019). Growth through adversity: Exploring associations between internal strengths, posttraumatic growth, and wisdom. *The Journal of Value Inquiry*, 53(3), 371-391. DOI: [10.1007/s10790-019-09681-1](https://doi.org/10.1007/s10790-019-09681-1)
- Porter, Tenelle., Gardiner, Georgi., Davis, Don. E., & Baehr, Jason. (2019). Wisdom through adversity: The potential role of humility. *The Journal of Value Inquiry*, 53(3), 475-477. DOI: [10.1007/s10790-019-09684-y](https://doi.org/10.1007/s10790-019-09684-y)
- Staudinger, Ursula. M., & Glück, Judith. (2011). Psychological wisdom research: Commonalities and differences in a growing field. *Annual Rview of*

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی